

**Skildring av julförberedelser i Mörkö prästgård i C.G Ahlanders familj-
Skildringen är gjord av dottern Anna Ahlander den 28 november 1928 och är
riktad till systemen Gerda Åkerrén. Annas skrift är endast lätt redigerad.**

*Motto: "Det finns en saknad, som är blid och ljus,
som ännu åt den gångna lyckan glädes". /Snoilsky.*

Julen i Mörkö prästgård på 1860-70-talen.

Först kom julstöket i många afdelningar, börjande med slakten. Ett nöt(oxe) och ett svin slaktades af torparen Gustaf Enkvist i Ulriksdal, som tillika var gårdssnickare. En man med allvarligt utseende och lockigt hår. Han styckade köttet, men Mamma måste hvar gång stå bredvid och peka ut, hur hon ville ha det deladt. Några stekar, refbensspjällen och "hararna" hängdes upp i visthusboden att frysas och höllo sig öfver helgen, en del kött och späck togs undan till korf, det öfriga köttet och fläsket torrsaltades i en stor saltbalja. Halfva svinhuvudet användes att koka juldoppet på, af den andra halfvan tillsatt med kött lagades pressylta. Vid korfberedningen begagnades det stora bakbordet på sin X-fot, det var så långt att tre personer kunde arbeta vid det utan att komma hvarandra för nära. Innan vi flickor var stora nog att hjälpa till med att skära kött och späck och stoppa korf, var det ett stort nöje att tränga oss upp mellan bakbordet och den djupa fönsternischen och se på hur Ma och jungfrurna arbetade. Korfmatten hackades i en stor på golfvet stående ho med stora hackknivar med skaft nästan så långa som en människa. Det tillverkades medvurst, som sedan röktes med enris i brygghusfyren, "isterband" eller fläskkorf, köttkorf och lungkorf (med rå korngryn). Några korfvar lättsaltades att använda under julen, de öfriga hårdsaltades till vinterbehof. Af kokkorf gjordes pölsa, blod-, lefver- och risgrynskorf, så godt alltsammans att det vattnas i munnen, då jag tänker på dem efter fulla 50 år. Innan köksan lade kokkorfvarna i grytan, slog hon dem lätt mot spiselmuren och var noga med att "hålla mun" under tiden, ty då höllo korfskinnen bättre.

Korftillverkningen brukade försiggå omkring Anna-dagen. Den dagen lades också lutfisken i vatten för att efter 8 dagar läggas i ask- eller sodalut. Sedan stöptes det ljus af talgen. Vekar snoddes af ljusvekgarn och trädde upp 6 st på var ljussticka. Vekarna gnedos med kall talg för att bli något styfva. Stickorna placerades mellan två långa stänger, som hvilade på ryggstöden till 2 köksstolar. På golfvet under dem lades de stora plåtarna till tegelbakugnen för att taga emot den droppande talgen. Den stora ovala ljuskärnan af förtennt koppar, hög som ett bord, fylldes delvis med vatten och därofvån på med talg, i hvilken vekarna på sin sticka hastigt doppades i tur och ordning tills ljusen nått önskad tjocklek. Ljusen voro af tre slag, de tjocka prima-ljusen, de smalare sekunda-ljusen, som icke doppades så många gånger och de smala dankarna, som brunno med sprakande ljud, emedan de fått vatten i vekarna. Det var mera vatten än talg i kärnan, då deras tur kom. Dessutom stöptes ett sjugrenaljus och två tregrenaljus, som brunno på julaftonen. Dankarna använde jungfrurna att lysa sig med då de gingo öfver den mörka förstugan och vinden, samt

vid spiseln. Danken vid spiseln var placerad i en ljusstake med handtag, som hängde på väggen och kallades hängepelle. Mamma utförde själf ljusstöpnigen. Vi flickor fingo också hvarsin ljussticka, men våra ljus voro bara hälften så långa som Mammans. Vi passade på att doppa dem medan M-a hängde upp en sticka, så att vi icke hindrade henne. De färdiga ljusen lades i stora lådor.

Därefter bryggdes julölet i det s.k. strykköket till vänster i "rättareflygeln" (den högra). Först skulle kornet "mättas" (= krossas förmodar jag) vid kvarnen, sedan vill jag minnas att maltet skulle "syftas", (antagligen= att läggas i stöp; sedan skulle det "läggas på rost", hvilket tillgick sålunda. Bykkaret placerades midt på golfvet på sin fot, däri lades renskållade vedträn, hvilka äfven begagnades vid byk, och ofvanpå dem breddes långhalm. Härpå lades maltet. Vatten kokades upp i en stor gryta i den öppna spiseln och östes i karet, samt rann genom tapphållet ned i en balja, för att åter ösas i grytan för uppkokning. Jag minns ej hur många timmar brygden skulle pågå för att förvandla vattnet till stark, söt vört, som tillsatt med humle skulle stå och jäsa några dagar i den öfvertäckta baljan. Det starka, bruna, härliga ölet tappades sedan på stora buteljer och krus med ett russin i botten. Tappningen utfördes ett par år inpå 70-talet af Karl och Isaac, som icke glömde att afsmaka varan under arbetet. De brukade vara mycket glada efteråt. Då ölet var brygdt gjordes en efterbrygd till svagdricka för hvardagsbruk. Prästgårdsölet var mycket berömdt; det dracks gemensamt ur stora silfverbägaren, som stod på bordet under hela helgen. T.o.m. vid julbudningarna drucko alla ur bägaren, som då fylldes flera gånger. I allmänhet stod köksan för brygden, men ibland utfördes den af en snäll gumma, Maja Carlsson, som ibland gick "i hjälpe".

Slutligen kom julbaket, som pågick flera dagar. Det bakades surlimpor, Stålsiktlimpor, härliga vörtlimpor och rågsiktbröd; Hvete- och saffransbröd kryddskorpor och runda d:o, finare och enklare smörbakelser, "mandelsmutor" pepparkakor, löf, "smala kringlor" och kanske ett par sorter till. Då det mjuka brödet var färdigt fyllde det en stor kista på vinden, den som nu står vid dörren i Lillegårdens (öxnehagas) visthusbod eller maken till den. Det fanns 2 likadana, den ena kallades väfkistan och innehöll vävstolsattiraljer, den andra kallades brödkistan. Men då det bröd, som skulle gifvas bort, var fräntaget, var kistan bara half af bröd. Alla torpare, statdrängar och deras barn, samt tjänstefolket i maten fingo julhögar bestående af 3 eller 4 olika brödkakor, jag minns ej hvilket; barnens kakor voro mindre än de storas. Vi syskon hade också hvarsin "julhög", bestående af vörtkuse, saffranskuse, hvetekrans med instuckna russin och en stor rund dubbel smörbakelse med hallonsylt emellan - på julbordet?

De sista åren tröttnade Ma på dessa stora bak, så att de gifta underhafvandena i st. fingo extramjöl för att själfva baka sitt julbröd. Några fattiga fingo också bröd. En gång kom en medelålders änka för att bedja om julkost, hon bad så vackert hon förmådde med dessa ord: "Snälla, goa, vackra, beskedliga Frun, ge mig en bulle brö t, jula!" Hon fick "en bulle brö" och mera till. Då hon gått började vi barn härma henne, men Ma förbjöd oss att göra det. - Den lille hvitlockige kyrkvaktarn, f.d.

båts mannen Thunman kom årligen dagarna före jul för att hämta "matskottet", som ingick i hans lön, bestående af ljus, bröd och sofvel. Och så skulle det skuras och städas öfverallt förstås och silfret putsas. Det senare arbetet gjorde vi flickor sedan vi blifvit stora nog; Isaak hjälpte oss de senare åren. Spiselstötten i köket, som uppbar spiskupan, kläddes med kulört, fransadt papper och kallades då "jungfrurnas fästman".

Och så kom den efterlängtade "dopparedagen". På f.m. sysslade hvar och en med egna angelägenheter, slogo in de sista julklapparna o.d. Far och Mor rådgjorde nog om hur gåfvorna skulle fördelas; en del af dem voro väl inköpta i klump. Ma delade ut brödet åt de 4 torparfamiljerna och 2-3 statdrängsfamiljerna, antalet beroende på att vi några år hade en ogift rättare och senare ett par ogifta stalldrängar. Kl 1 doppade vi i grytan i köket och intogo sedan middagen f.ö. vid gående bord i den stora kökskammaren. Äfven hunden Max, den hvita pudeln, fick en stor portion kött och fläsk serverad på tallrik på stenplattan framför kakelugnen. Han blef generad och såg ut som om han tänkte: "Hvarför drifver ni med mig?" Först efter smekningar och tillsägelsen: "du får äta det!", grep han sig verket an med glupsk aptit. Något före kl 3 började man kläda granen i salen. Detta arbete utfördes under min barndom af Pappa med den kvinnliga hjälp, som fanns till hands, lärarinnan, hushållsbiträdet eller någon gäst. Barnen fingo icke vara med därom förrän vid fyllda 10 år. Sigrid var ju med flera år före mig. Vi "underåriga", som icke hörde till de minsta småbarnen, tillbringade dessa den otåliga väntans timmar uppkrupna på en högt uppbyggd säng i kökskammaren. Vi ville vara så nära vårt längtans mål som möjligt för att, om lyckan var god, hinna springa fram och kasta en blick genom dörrspringan, då någon händelsevis gick genom dörren till salen. Hvad vi sett rapporterades genast för kamraterna. Slutligen slogs dörren upp och vi bjödos att komma in. Och in stormade en rödkindad barnaflock, hvilkens ögon strålade i kapp med vaxstapelsljusen i granen, som stod midt på golfvet, rikt prydd med julgranskonfekt, äpplen, pepparkaksdjur, russin och mandel i kassar - tapetstjärnor af guld och silfver och blankt kulört papper. Sedan vi en stund tysta fröjdat oss åt härligheten, togo vi alla i ring och dansade kring granen. Pappa var glad som ett barn på julafton, han svängde sedan om med ett eller annat af de yngre barnen och slutligen med Max, som han då höll i frambenen. Kl 5 drucko vi kaffe, till hvilket det goda småbrödet afprovades. Under några år, då på Clara och mig kunde tillämpas Runebergs ord om Konow och hans korporal, "som goda vänner fick man dem ofta se, men nästan lika ofta så trätte de" - eller snarare luggade hvarandra med hela händerna - brukade Far föra oss fram till den brinnande granen med tillsägelse att kyssa hvarandra och lofva att bli mera sams därefter. Vi utförde pliktskyldigast handlingen, men någon njutning beredde den oss icke. Sedan läste Far julevangeliet och då någon musikkunnig fanns, Sigrid sedan hon blifvit stor nog eller Beda G-son, spelades en julpsalm. Därefter togo Far och Mor plats i salssoffan, M-a med minsta eller näst minsta barnet i knäet, tills den yngsta var stor nog att sitta för sig själf, matbordet sköts framför soffan och däromkring togo de öfriga närvarande plats sedan klädkorgen med julklapparna flyttats fram till Fars sida. På bordet

brunno de tre grenljusen. Pappa läste upp adresserna på julklapparna och skickade dem till vederbörande.

Far hade ibland försett sina gåfvor med glada och trefliga verser, vi flickor försökte oss också på det emellertid med mer eller mindre framgång. Våra julklappar bestod af klädespersedlar eller tyg till sådana, ofta vackra hufvudbonader, trefliga böcker, afpassade för hvars och ens ålder, de senare åren fingo vi äldre flickor skaldeverk, billiga leksaker till småbarnen och dyrbarare saker till nytta och nöje för de äldre o.s.v.

Kl 8 serverades kvällsmaten bestående af lutfisk och gröt, sedan gick man snart till sängs för att hinna sofva ut till julottan. Sigrid hade i början af 70-talet af en flickbekant fått en "prydnadask" af porslin, omkring 2 tum lång, i fason af en soffa, på hvars aftagbara lock en tjock man låg och hvilade, klädd i blå porslinsrock; han hade fått namnet Lundström. Clara och jag togo oss för att hvar julafton slå in L-ström bland julklapparna med adress till Sigrid. Då vi hållit på några år därmed, blef Sigrid rasande och beslöt förhindra hvidare upprepande af ofoget. Då innanfönstren sattes in i vårt rum på hösten placerade hon därför L. bland mossan mellan fönsterna (vadd begagnades icke då). Men inte hjälpte det. Julafton i skymningen lossade Clara och jag innanfönstret så mycket att vi kunde sticka in en hand och taga ut L. - och så kom han med bland julklapparna igen. Jag tror vi höll på därmed så länge Sigrid var ogift.

Juldagsmorgonen väcktes vi kl mellan 4 och 5 och hade då icke svårt att komma ur sängen. Efter en snabb toilette samlades vi i salen för att dricka kaffe före affärden till julottan, som började kl 6. Till kaffet på julmorgonen vankades alltid saffransbröd, kryddskorpor och pepparkakor. Mamma följde sällan med till julottan. Hon tyckte det var lugnt att stanna hemma och se efter ljusen, som brunno två framför hvarje fönster i hela huset på julmorgonen. Mamma var säkert också bra trött efter allt arbete och omtanke under flera veckor, då hon haft att tänka på allt och alla utom på sig själf.

Den upplysta kyrkan skymtade redan på afstånd, men framträdde först i hela sin glans på nära håll, då åkdonen hunnit förbi den skymmande klockstapelbacken. Det var en öfverväldigande syn - på den tiden såg man aldrig kyrkan upplyst annat än vid julen. Kyrkan var naturligtvis icke uppvärmd. Vi brukade taga med in en slädfäll att lägga på golvet i prästgårdsbänken om vintern för att skydda oss mot kylan nerifrån.

Så uppstämades den stämmningsfulla julpsalmen "Var hälsad sköna morgonstund" och sedan hörde vi predikan af Far. Hans predikningar var djupa till innehåll och enkla till formen, säger en hans minnestecknare, utförandet lugnt och jämnt utan effektsökeri.

Far med de vackra anletsdragen, den goda blicken i de stora blå ögonen och de prydliga lockarna kring den höga pannan.

Anna Tilly fäste sig varmt vid far, då hon gick och läste. En gång något år därefter, sade hon till mig: "jag tycker bättre om att höra Farbror i kyrkan än någon annan präst". Jag omtalade detta för Pappa. Han svarade då stilla: "Det menar hon inte".

Högmässan följde omedelbart efter ottan, vid dess slut började det dagas och ljusen brunno med allt mattare sken.

Sedan Alfr. Ericsson varit informator hemma, brukade han och hans syster bjudas med hem från kyrkan juldagen för att tillbringa resten af dagen i prästgården. Vid hemkomsten från kyrkan åto vi frukost, sedan togo Far och Mor en hvilostund, småbarnen lekte ute - eller inne med sina julklappar och ungdomen, senare förstärkt med systrarnas fästmän, togo sig en långpromenad på vägen söderut genom prästgårdens ägor öfver brygghusbacken, genom det stora "södra gärdet" och den stämmningsfulla skogen till torpet grindstugan, där vi vände och gingo hem igen. Efter middagen bestående af buljong, stek och smörbakelser med sylt, njöto vi af att betrakta våra julklappar emellan det vi njöto af kaffe, frukt och studenthafre.

Annandagen förekom alltid lutfisk med gröna ärter till middagen. De första dagarna efter jul roade vi oss på egen hand i hemmet, sedan kommo julbjudningarna. Medan vi äldre syskon voro barn förekommo särskilda barnbjudningar "då granen dansades ut" i prästgården, hos pastor Tillmans i Skesa?, Agazzis på Löthen och Åströms (barnmorskan) i Grönbrink vid Fruberget, hvilka alla hade med oss jämnåriga barn. Vi höllo då ut så länge, att vi icke kommo hem och i säng förrän det led till småtimmarna. Sedan sofvo vi mer än 12 timmar och stego upp i skymningen på e.m. Senare var det gemensamma bjudningar för äldre och yngre, då fruarna klädde väggarna i förmaket, de äldre herrarna samtalade och rökte i ett rum för sig själfva och ungdomarna dansade och gjorde lekar. Och så tog julen slut med tjugondag Knut, men vi hade alltid jullof öfver Pappas födelsedag d.17 Januari.

Därefter kom en enformig tid på landet, men dagarna gingo - och 1 Mars dansade Clara och jag på skarsnön iförda sommarhattar.

Medan jag skrifvit om julen på Mörkö har jag erinrat mig några af de "tjänande bröder och systrar", som där omgäfvos oss och vill berätta några drag om dem, om det roar dig att läsa, annars låter du bli. Maja Karlsson var en fattig skraddarehustru, 10 år äldre än sin man, som var lindrigt snäll mot henne, de hade en enda dotter, jämnårig med mig. Maja gick emellanåt i hjälpe i prästgården, hon var fästad vid våra föräldrar med tacksam tillgifvenhet och mycket sorg för oss, deras barn. En gång, då hon låg och skurade mjölkammaren, fick jag, som då var vid 10-års åldern, det infallet att sätta mig grensle öfver hennes rygg. Jag tyckte det var trefligt att balansera där, då hon under arbetet rörde öfverkroppen och armarna.

En af jungfrurna och fick se oss och sade vresigt: "ska ho' låta barna sitta på ryggen då ho' skurar, det är väl tungt nog ändå". Maja vände ansiktet mot den talande och svarade ganska skarpt: "de' ä fälle min rygg skulle jag tro". Jag tyckte svaret var bra och satt kvar. Maja var då bara i 50-års åldern, men såg mycket äldre ut i följd af umbäranden och hårdt arbete. En midsommarafon kom hon hem med en liten klädd majstång såsom present till Vava (Laura), som då var en liten tös och blef öfverlycklig att få egen majstång. - "Det Maja kunde, det gjorde hon". Vi klädde varje år en stor majstång, som stod på crocketplanen nedanför kullen.

Maja yttrade en gång den önskan att få dö, "då nyponbuska' blomma", hon tyckte så mycket om dessa blommor och ville gärna ha några sådana med sig i grafven.

Om denna önskan uppfylldes och hur länge Maja lefde på Mörkö, vet jag icke, men jag lägger härmed några nyponblommor på hennes glömda graf. - Jag hoppas, att Maja nu lefver i ljus och glädje i en bättre värld. Här lefde hon på skuggsidan i fattigdom och sorger.

Den sista handling P-a utförde på Mörkö på morgonen, då vi lämnade prästgården för flyttning till Wästerhaninge, var att skicka en femma till Maja Karlsson och en dito till "Trillinglotta". -

Trillinglotta var änka efter ladugårdskarlen Gustaf Larsson i prästgården med titel : "Oxman". Hon hade fått 3 pojkar 3 år förut och då de voro årgamla dog mannen i lunginflammation och Lotta blef ensam med 6 småbarn. Vi systrar sydde Oxmans svepning och klädde hans kista med kransar af häggblommor. Far och Mor gjorde begrafningen, gäster och bärare voro den aflidnes tjänstekamrater. Lotta bodde sedan i en fäderneärfd stuga vid Pålundet Där återsåg jag henne 1901, jämte 2 af trillingarna, som voro skomakare och bodde hemma hos modern. Den tredje lefde också, men hade plats på annat ställe. De voro då 26 år gamla.

Vid 7-8 år kom jag en gång att grubbla öfver hur det kom sig att Oxman hade en så stor och krokig näsa, då torparen Nisse i Nyängstugan bara hade en liten trubbnäsa. Jag frågade Sigrid om orsaken, hon som var fulla 4 år äldre än jag och visste besked om allting. Det skulle varit under Siris värdighet att besvara äfven den underligaste fråga med orden: "det vet jag inte", därför uppfann hon med hjälp af sin rika fantasi svar - sådana de voro - men som tillfredsställde mig. På frågan angående näsorna svarade hon "Jo, Oxman och Nisse är bröder, som du vet!" - Det var icke alls händelsen, men jag höll med därom för att icke förråda min okunnighet. Hon fortsatte: "Då Gud skapar människor har han ett särskildt stycke kött för var familj, som Han gör näsor af. Då Han skapade Oxman, som är äldre, råkade Han taga för mycket däraf, så att det bara var en liten bit kvar, då Han skulle skapa Nisse". - Jag var nöjd och beundrade Sigrid, som visste allting. -

Minns Du (Gerda) följande händelse? En gång, då Du var 4 år, tror jag, hade någon tagit in en liten själfdöd spädgris. En af gossarna inbillade Dig att Du borde gå till

handelsmannen i Idala och fråga, om han ville köpa den "till Lifsugga". Det var Du med om och resonerade så: "då vi köper så mycket af honom, kan väl han köpa af oss en gång". Och så gaf Du Dig i väg mot Idala med grisen i famnen. Vi ropade Dig tillbaka, men Du gnodde på. Slutligen måste jag springa efter Dig. Du hade då hunnit ifrån prästgårdens område och ut på Ekeby gärde. -

Kanske det roar Dina barnbarn att höra, när Farmor ville sälja grisar.